

14e jaargang
nummer 7
augustus 1978

DAAD EN GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
+++++

+++++
+ Theo Maassen +
+++++

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige bijdragen*

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad

Postgiro 307695

W O O R D V O O R A F B I J D I T N U M M E R

Het nummer van "Daad en Gedachte" dat de lezer in handen heeft is geheel gevuld met één groot opstel over de anti-autoritaire studentenbeweging - hoofdzakelijk die in Duitsland - die een aantal jaren geleden telkens, thans nog maar hoogst zelden van zich laat horen. Het bewuste opstel werd al geruime tijd geleden geschreven. De direkte aanleiding ertoe was weer een ander opstel dat nu zowat een jaar geleden verscheen in het Duitse tijdschrift "Kursbuch". De konklusie ligt voor de hand, dat het in de volgende bladzijden niet om een bijzonder aktuele zaak gaat en daarenboven dan nog om een zaak van geringe praktische betekenis.

Wat voor zin heeft het om - gelijk hier in feite wordt gedaan - te trachten het gebrek aan levensvatbaarheid van een bepaalde beweging aan te tonen op een moment dat deze praktisch al is overleden? Staat een dergelijke bezigheid niet zo ongeveer gelijk met het intrappen van open deuren? En bovendien: wat heeft de studentenbeweging te maken met de zelfstandige arbeidersstrijd waarop de samenstellers van dit blad in hoofdzaak hun aandacht richten?

Het antwoord luidt, dat het onderwerp dat hier wordt behandeld aktueler is dan men op het eerste gezicht wel zou denken. De studentenbeweging moge op sterven na doodschijnen, de ziekte die zij van haar geboorte af onder de leden heeft gehad en die haar krachten tenslotte heeft gesloopt is géén ziekte die zich alleen maar bij haar heeft geopenbaard en die uitsluitend de anti-autoritaire beweging der studenten karakteriseert.

Het gaat om een ziekte die vele vormen heeft en die zich telkens weer manifesteert bij allerlei groepen die - om een of andere reden - een verandering van de bestaande maatschappij voorstaan. Wat deze groepen, hoe verschillend van karakter en structuur ook, bijna steeds met elkaar gemeen hebben is dit, dat zij de maatschappelijke verandering hetzij van de verbreiding van dit of dat "idee" verwachten, hetzij van een *provokatie* van de bestaande macht, die door haar reactie op deze provokatie zichzelf, dat wil zeggen haar wezenlijk karakter als onderdrukkingsapparaat zou ontmaskeren.

Wat daarbij over het hoofd wordt gezien, zowel door de studentenbewe-

ging als door al die diverse, min of meer politieke groepen die uit haar zijn voortgekomen is dit, dat de bestaande maatschappij een klassemaatschappij is en dat de onderdrukking waardoor zij zich kenmerkt op de onderdrukking van een bepaalde klasse is gericht, wier belangen tegengesteld zijn aan de belangen van de heersers. Aan die onderdrukke klasse behoeft het feit dat zij wordt onderdrukt niet duidelijk te worden gemaakt: zijervaart het aan den lijve. Het is haar, wagen wij te beweren, duidelijker dan aan de studenten of de politieke aktie voerende groepen, die - al hun gepraat over de wezenstrekken dezer samenleving ten spijt - er blijk van geven te weinig te hebben begrepen, dat aan de onderdrukking in de maatschappij een belangentegenstelling ten grondslag ligt en dat de daaruit voortspruitende dagelijkse belangenstrijd het enige is dat aan de onderdrukking van de ene klasse door de andere werkelijk een eind kan maken. Onderdrukking is in de geschiedenis nog nooit anders verdwenen dan door de strijd van de onderdrukten.

Zeker, de studentenbeweging en de groepen die wij hier op het oog hebben, hebben de mond vol van de arbeiders, na de arbeiders op een gegeven moment eenmaal te hebben "ontdekt". Waar zij, die studenten en groepen, echter naar streven is, de arbeiders ervan "bewust" te maken dat de maatschappij dient te worden omgewenteld. Wat zij weigeren te zien of te aksepteren is dat degenen die over niets dan de sociale (of politieke) omwenteling praten de maatschappij niet kunnen en niet zullen revolutioneren en dat zij, die enkel het oog op hun materieel belang gericht houden *zonder* revolutie te willen maken, haar juist zullen omwentelen.

Hieruit vloeit voort, dat de studenten of de bedoelde groepen de pretentie hebben, dat *zij* geroepen zijn niet slechts om de arbeiders op de betekenis van de klassenstrijd te wijzen, maar óók nog om hen te leren hoe zij deze moeten voeren. Dat komt er dan vervolgens op neer, dat zij er op uit zijn de arbeiders te betuttelen en dat zij óf boos worden óf zich teleurgesteld afwenden wanneer de arbeiders deze betutteling niet wensen te aanvaarden. Zij menen, dat de klassenstrijd - zoals zij hem verstaan - pas goed kan worden gevoerd wanneer de strijders zich "inzicht" hebben verworven. Zij beseffen niet dat "inzicht" dan wel "bewustzijn" iets is dat pas in en door de strijd wordt verkregen, een strijd die volkomen verschilt van de strijd die zij zelf voeren. Zij, die voortdurend de mond vol hebben van de arbeiders, beseffen niet dat deze op hun beurt de buik vol hebben van hen en hun gelijken. Evenmin beseffen zij hoezeer hun optreden de belangenstrijd van de arbeiders belemmert en benadeelt. Daarop te wijzen, de aanspraken der studenten terug te wijzen, hun illusies aan te tonen, dat is het wat de schrijver van het volgende opstel voor ogen heeft gestaan.

=====

DE "ANTI-AUTORITAIRE BEWEGING"

EN HAAR WEG NAAR DE IMPASSE 1)

Zo ongeveer tien jaar geleden is het, dat een aantal moderne industrielanden - de U.S.A., Duitsland, Frankrijk, Italië, op een wat kleinere schaal ook Engeland, Nederland en België - ieder op eigen wijze gekonfronteerd werd met een radikale beweging, die uitging van de studenten en door deze werd gedragen. Friedrich Mager en Ulrich Spinnarke die, voor wat de Duitse Bondsrepubliek en West-Berlijn betreft, het verschijnsel al zeer vroegtijdig hebben trachten te analyseren, spraken destijds van een door onbehagen gekarakteriseerde stroming, die haar oorsprong vond in een kritische instelling ten opzichte van de universiteit en die vervolgens uitmondde in een door morele verontwaardiging gevoed verzet tegen de bestaande staat en tegen de bestaande, veelal als een konsumptiemaatschappij gedoodverfde, samenleving. Mager en Spinnarke karakteriseerden de bewuste beweging als een radikaal-demokratische oppositie die de autoritaire trekken der huidige maatschappij zocht bloot te leggen door de haar kenmerken de onrust te vergroten en door haar tegenstellingen op de spits te drijven. Kortom: met een anti-autoritaire, provocerend optredende, buiten-parlementaire beweging had men te doen, die volgens de beide genoemde, overigens zelf niet meer tot de studentenwereld behorende onderzoekers, "een tot dan toe versluierde werkelijkheid onthulde en dientengevolge noodzakelijkerwijze tot een verandering der maatschappij zou leiden" 2). Soortgelijke gedachten ontwikkelden ook de vertegenwoordigers der beweging zelf. In Nederland trof men ze zowel bij Provo aan als bij een figuur als Ton Regtien die er duidelijk blijk van gaf via een kritiek op de universiteit tot een kritiek op de autoritaire maatschappij te zijn gekomen 3).

Heden ten dage stelt heel deze anti-autoritaire stroming nauwelijks nog iets voor. Hier te lande is de op een gegeven moment met het begrip Provo aangeduide beweging als een nachtkaaars uitgegaan. In Duitsland zijn de beloften die zij scheen in te houden allerm minst vervuld. Mager en Spinnarke meenden een mogelijkheid te zien, dat bepaalde bevolkingsgroepen zich met haar zouden solidariseren. Het tegendeel is echter juist gebleken. Zij is verschrompeld en uiteengereten, ten prooi aan een hevige crisis en volledig in een impasse geraakt, of liever: gebleken is, dat de weg die zij bewandelde niets anders dan een impasse wás. In andere landen is het niet beter met haar gesteld. Zij is overal op sterven na dood voor zover zij niet reeds is overleden.

Waardoor is deze anti-autoritaire beweging geheel en al de mist in gegaan? Hierdoor, antwoordt Klaus Hartung in een uitvoerig opstel in "Kursbuch" 4), dat zij een beweging was van een beperkt karakter, een beweging die niet in staat bleek tot het overschrijden van een bepaalde grens, te weten: de grens tussen de klassen.

Indien deze uitspraak van Hartung de konklusie vormde van zijn betoog, indien hij bij zijn poging tot een verklaring van de crisis der anti-autoritaire beweging zou hebben laten zien waarom deze de tussen de klassen bestaande barrière onmogelijk kon overschrijden en indien hij aan deze onmogelijkheid de naar onze mening enig mogelijke konsekwentie had verbon-

den, dán zouden wij ons zonder aarzelen met zijn zienswijze akkoord hebben verklaard. Dat zal niemand verbazen die zich nog herinneren kan dat wij ruim tien jaar geleden het verzet van Provo als een "verzet zonder klassebasis" hebben gedefinieerd en op grond daarvan de historische beperktheid van Provo hebben trachten aan te tonen 5). Maar de uitspraak van Hartung is geenszins een konklusie doch slechts een bewering die voor de zoveelste keer illustreert, dat uit overeenkomstige beweringen allesbehalve overeenkomstige zienswijzen kunnen worden afgeleid.

Het is onze opvatting, dat datgene wat Mager en Spinnarke zeer juist als een radikaal-demokratische oppositie hebben omschreven niet tot een maatschappelijke, de samenleving omwentelende kracht kon worden doordat deze oppositie geen materiële belangen vertegenwoordigt die duidelijk strijdig zijn met die materiële belangen die de basis vormen van de bestaande orde en haar ideologie. Een oppositie die niet op materiële belangen berust kan nimmer een materiële macht vormen en verliest vroeg of laat als oppositie haar betekenis. Al bestaat zij uit wat men dan pleegt aan te duiden als "mensen die over de dingen nadenken en dientengevolge kritisch tegenover de bestaande maatschappij zijn komen te staan", haar maatschappelijke hulpeloosheid verandert daardoor niet. Noch aan de eerlijke verontwaardiging der betrokkenen, bijvoorbeeld over dat wat zij als de "uitwassen" der "konsumptiemaatschappij" beschouwen, noch aan de oprechtheid van hun protesten tegen nevenverschijnselen zoals politiewillekeur, stadsverkrotting, milieuverontreiniging, kernenergie of bewapening behoeft te worden getwijfeld. Niettemin moeten dergelijke protesten zonder uitwerking blijven zolang de protesterenden niet over potentiële macht beschikken en over potentiële macht beschikt enkel en alleen de arbeidende klasse aangezien heel het maatschappelijk bouwwerk op het fundament van de produktieve arbeid is opgetrokken. Alleen de klasse der industriearbeiders kan een verandering der maatschappij bewerkstelligen. De enige revolutie waardoor het kapitalisme omver kan worden geworpen is de proletarische. Het geloof aan een ander soort van omwenteling is niets dan een illusie.

Wat de anti-autoritaire beweging van het begin af aan heeft gekenmerkt is niet zozeer haar afkeer van een proletarische revolutie, gelijk men die vanzelfsprekend aantreft in de kringen der eigenlijke bourgeoisie, doch een geringschatting van haar mogelijkheden. Het industrieproletariaat zou voortdurend afnemen in getalsterkte en betekenis en daarenboven een apathische massa vormen waarvan enig revolutionair verzet tegen de kapitalistische verhoudingen niet (meer) kon worden verwacht.

De mythe van de afnemende maatschappelijke betekenis der proletarische klasse echter is één van de verschijningsvormen der burgerlijke ideologie. Door de concentratie van het kapitaal en de daaruit voortvloeiende ruïnering van de zogenaamde middenstand zijn er thans meer proletariërs dan ooit. Het moge waar zijn dat er meer arbeiders dan voorheen werkzaam zijn in wat men de dienstensektor noemt waar geen meerwaarde wordt voortgebracht, hun positie tegenover het kapitaal is daardoor niet veranderd. Ook zij hebben geen enkele zeggenschap over de produktiemiddelen, ook zij hebben dientengevolge geen enkele invloed op hun eigen bestaansmogelijkheden, ook zij verkeren in de omstandigheid dat over hun manier van leven door anderen wordt beschikt. Dit alles leidt er toe dat ondanks een ver-

schuiving van produktieve naar onproduktieve arbeid de potentiële macht van de werkende klasse groter is dan zij op enig vroeger tijdstip is geweest. De ontwikkeling van de moderne techniek heeft de samenleving volledig afhankelijk gemaakt van een ongestoorde voortgang der produktie en een behoorlijk funktionieren van de dienstensektor is daarvoor mede een onmisbare voorwaarde. Dat verklaart waarom, alle praatjes over een verminderde betekenis van de arbeidersklasse ten spijt, door personeelscheefs, door sociologen en psychologen, door maatschappelijke werk(st)ers en door bedrijfsartsen, door geschiedschrijvers en ekonomen, door juristen en door organisatie-adviseurs méér aandacht aan de arbeidersklasse wordt besteed dan in het verleden het geval was.

Wat de vermeende apathie betreft: dat d e z e l f d e arbeiders die onder bepaalde omstandigheden apathisch schijnen, onder andere omstandigheden te blijken rebelleren is ongetwijfeld juist, maar niet het belangrijkste wat hieromtrent dient te worden vastgesteld. De opmerking dat de arbeiders geen "revolutionair verzet" (meer) plegen gaat geheel voorbij aan het feit, dat arbeiders niet in verzet komen en nooit in verzet zijn gekomen om de maatschappij te veranderen, doch zich verzetten hetzij om hun proletarisch lot te verbeteren, hetzij om een verslechtering daarvan te voorkomen. Waarmee men hier te doen heeft is een dubbele misvatting, zowel een omtrent datgene wat de arbeidersklasse i s , als een omtrent datgene wat zij dientengevolge gedwongen is te doen.

Het verzet van de arbeidersklasse - waarvoor zij die deze misvattingen huldigen overigens opvallend weinig oog hebben - is weliswaar de motor van alle maatschappelijke verandering, maar het is onjuist het objektieve g e v o l g van het optreden der arbeiders tot hun subjektief d o e l te bombarderen. Zij die de arbeidersklasse "apathie" verwijten, verwijten haar in feite onverschilligheid voor iets dat zij nimmer heeft nagestreefd, iets dat men haar slechts heeft toegedicht om daarna te konstateren dat zij het tengevolge van haar "verburgerlijking" zou hebben opgegeven. Daarbij wordt dan over het hoofd gezien, dat er van die zogenaamde verburgerlijking van de arbeidersklasse alleen daarom al geen sprake kan zijn doordat zij steeds, ook bij stijgende lonen en betere arbeidsvoorwaarden, het tegendeel van ieder burgerdom uitmaakt aangezien de burgerlijke verhoudingen - onverschillig of zij door partikuliere eigendom dan wel door staats-eigendom gekenmerkt worden - en de burgerij zelf slechts ten koste van de arbeiders kunnen bestaan. Juist doordat dit zo is betekent ieder nog zo klein verzet tegen het proletarisch lot een potentiële bedreiging der burgerlijke verhoudingen, die omgekeerd geenszins bedreigd worden door een optreden dat geboren is uit de i d e e dat deze verhoudingen moeten worden veranderd, een idee die niet in proletarische omstandigheden wortelt. De klassenscheiding in de burgerlijke samenleving is tevens de scheiding tussen hen die revolutie willen maken zonder het te kunnen en zij die de maatschappelijke verhoudingen revolutioneren zonder het te willen.

Wat nu Klaus Hartung met zijn opmerking, dat de anti-autoritaire beweging de grens tussen de klassen niet heeft kunnen overschrijden, ook bedoeld moge hebben, kennelijk niet dat zij, weliswaar gegrepen door de anti-burgerlijke i d e e der maatschappelijke verandering, maar niet op het fundament van het anti-burgerlijke b e l a n g gebouwd, was gedoemd tot een machteloosheid die haar mislukking onontkoombaar maakte. Dat zij voor

de klassenscheiding halt heeft gemaakt acht hij niet, zoals wij, een vanzelfsprekend gevolg van haar karakter, beschouwt hij derhalve niet als een onvermijdelijkheid, maar rekent hij tot de door haar gemaakte fouten. Hij erkent haar mislukking, maar hij plaatst die op één lijn met een politieke nederlaag of met een verloren slag. Hij spreekt erover als over een mislukking tot nu toe en met de optimistische - want ongefundeerde - verzekering dat de anti-autoritaire beweging ondanks alles toch zal zegevieren eindigt hij zijn beschouwingen.

Voor een dergelijk optimisme is in onze zienswijze geen plaats. Wij zien geen uitweg uit 't slop waarin de als "nieuwe oppositie" gekenmerkte. buitenparlementaire en anti-autoritaire beweging zich bevindt en zich naar onze overtuiging steeds bevonden heeft. Niet tengevolge van haar zogenaamde fouten is zij in deze doodlopende steeg terechtgekomen, zij is er geboren. De kiemen der ontbinding heeft zij van meet af aan met zich meegedragen. Wij beschouwen haar uiteindelijke ondergang als het onverbidde lijke noodlot dat zich aan haar voltrekken moest. Wat door Hartung en anderen wordt aangezien voor "fouten" - dat wil zeggen dingen die vermeden hadden kunnen worden - zijn slechts evenzovele kenmerken van haar werkelijke positie. Zo men er al inderdaad van leren kan, niet wat de beweging zou hebben moeten doen of in de toekomst dient te laten, maar wat zij is.

De anti-autoritaire beweging nu is, wat zij van het begin af is geweest: een protestbeweging van jongelieden uit burgerlijke en kleinburgerlijke milieus die zich weliswaar tegen de burgerlijke werkelijkheid keerden - en om die reden ten onrechte voor anti-burgerlijk werden versleten - maar die er geenszins bovenuit gingen. Zij streefden de burgerlijke verhoudingen niet voorbij, zij wensten in feite terug te keren naar het begin daarvan. Zij waren zich daarvan overigens niet bewust en zij konden zich er moeilijk bewust van worden doordat hun "socialistische" ideologie een dergelijke bewustwording verhinderde. Aangezien zij - en allerm minst toeval lig - volutaristen, dat wil zeggen: politieke idealisten, waren, hielden zij er een bepaalde toekomstvisie op na. Wat zij echter voor de toekomst aanzagen, was in werkelijkheid het in de toekomst geprojecteerde verleden. Bernd Rabehl - een dergenen die zich heeft ingespannen om van deze "nieuwe oppositie" een wat hij noemt "socialistische oppositie" te maken - heeft opgemerkt, dat deze jongeren tegenover de verstarde vormen der parlementaire democratie met haar bureaukratisch machtsapparaat het ideaal van een echte en direkte democratie stelden 6). Wij houden, zonder ons overigens met Rabehl te identificeren, de karakteristiek voor juist, eraan toevoegend, dat hierbij de idealen der jakobijnse democratie tegenover de huidige democratische werkelijkheid werden geplaatst. Aan de arbeid der democratie werd niet gedacht. "Het proletariaat", verklaart Klaus Hartung, "was ons vooralsnog onverschillig".

Hartung laat hierop volgen dat "niets verkeerder zou zijn dan uit deze onverschilligheid de kleinburgerlijke oorsprong der studentenrevolte te willen afleiden." De opmerking slaat niet op ons. Wij leiden niet uit haar onverschilligheid jegens de arbeidersklasse het kleinburgerlijk karakter der nieuwe oppositie af, doch wij verklaren omgekeerd deze onverschilligheid uit haar kleinburgerlijk karakter. Als Hartung betoogt, dat het proletariaat werd genegeerd omdat 't zich niet roerde en alleen maar meerwaarde produceerde zonder aan zijn ketenen te rukken, dan heeft men, in te

genstelling tot wat hij meent, niet met een "juiste historische waarneming" te doen, doch met een typisch kleinburgerlijke karrikatuur. De kleinburgerlijkheid daarvan wordt onderstreept door zijn aansluitende opmerking, dat de nieuwe oppositie "niet geloofde dat de arbeider, wanneer hij zijn materiële belangen nastreefde op de revolutionaire weg zou geraken" en dat de nieuwe oppositie zich een revolutionaire ontwikkeling slechts aldus kon voorstellen, dat de arbeider "zou overstappen naar het anti-autoritaire kamp."

Hier vindt men precies alle elementen van het moderne jakobijnendom terug: de miskennis van de werkelijke proletarische situatie, de grandioze onderschatting van de belangenstrijd en de even grandioze overschatting van de (revolutionaire) idee - alsof ideeën in de geschiedenis ooit iets anders hebben gedaan dan zich blameren - en tenslotte de misvatting, dat de arbeiders slechts op "de revolutionaire weg" zouden geraken indien zij zich achter de vanen ener van radikale ideeën vervulde beweging zouden scharen, die derhalve haar eigen funktie verstond als die van een revolutionaire avantgarde.

Dat de nieuwe oppositie er aanspraak op maakt een "voorhoede" te zijn, ook al formuleert ze die aanspraak dan heel wat minder duidelijk dan de bolsjewistische groepen of partijen, wordt ook door Hartung gekonstateerd. Hij spreekt in dat verband van "de historische ziekte der studentenbeweging". Als hij dan een poging onderneemt de oorzaak van die ziekte op te sporen, stelt hij vast, dat zij uit een teleurstelling over wat hij - met typisch jakobijs woordgebruik - "het volk" noemt, te verklaren valt. Maar hij gaat niet zo ver dat hij deze teleurstelling zélf analyseert; hij verstaat haar niet als een konflikt tussen de jakobijnse theorie en de maatschappelijke praktijk.

Van een dergelijk konflikt is sprake bij iedere "voorhoede", of ze zichzelf nu wel of niet als een partij beschouwt. Dat is Hartung in zoverre niet ontgaan, dat hij zijn kritiek de vorm geeft van een kritiek op deze speciale organisatievorm. Hij beseft dat de partij, dat wil zeggen iedere partij, hāār theorie oftewel hāār waarheid voor de waarheid houdt en hij beseft ook, dat de partij haar leden het zicht op de werkelijkheid belemmert. Maar hij zwijgt erover dat tegelijkertijd ook omgekeerd overal waar het zicht op de werkelijkheid beperkt is de een of andere bijzondere waarheid voor de algemene wordt gehouden en dus een geestelijk klimaat heerst dat een ideale voedingsbodem vormt voor de partij.

Om konkreet te worden: zodra de radikale jakobijnse waarheid omtrent de onderdrukking van "het volk" bij grote delen daarvan, dat wil zeggen: bij de arbeiders, niet blijkt aan te slaan, dan wordt dat niet dāāraan geweten dat de proletarische werkelijkheid en de arbeidersstrijd totaal anders zijn dan die der jakobijnse studentenoppositie, maar dan wordt dat toegeschreven aan een gebrek aan (klasse)bewustzijn en aan een daaruit af te leiden gebrek aan revolutionaire wil. Aan de "voorhoede" of de partij wordt dan de taak toegedacht de arbeiders "bewust" te maken en hun "gebrek aan revolutionaire wil" moet dan door de revolutionaire wil van de "voorhoede" worden gekompenseerd.

Zō sterk is deze tendens, zō krachtig dient deze ontwikkeling zich aan, dat het bij tijd en wijle dagende, louter verstandelijke inzicht, dat het niet op de revolutionaire wil doch op de reële tegenstellingen en de

daaruit voortspruitende worstelingen aankomt, haar niet of nauwelijks vermag af te remmen. Rudi Dutschke bijvoorbeeld heeft op een gegeven moment herinnerd 7) aan de kritiek die Marx op een bepaalde fraktie van de oude Kommunistenbond 8) heeft laten horen, namelijk dat zij "inplaats van de werkelijke verhoudingen louter de wil tot het drijftrad der revolutie wilde maken". Maar dat belette Dutschke niet om van revolutionair (spatiëring van ons) klassenbewustzijn te spreken en de klassenstrijd als een politieke strijd op te vatten die door zogenaamde arbeiderspartijen zou worden gevoerd inplaats van door de arbeiders zélf 9).

Dat de proletarische strijd, naar Marx reeds besepte, geen politieke strijd is maar een sociale en dat het politieke verstand, dat wil zeggen het politiek bewustzijn slechts door de maatschappelijk bevoorrechten wordt verworven 10), heeft kennelijk buiten het gezichtsveld van Dutschke gelegen. Sprekend over de verhouding tussen de theorie en het praktische handelen beweert hij - met een verwijzing naar Marx - dat de theorie daarom niet tegenover de praktijk kan worden gesteld, omdat "deze alleen door de theorie tot materieel geweld wordt zodra de massa's erdoor worden gegrepen" 11). Slaat men het hier door Dutschke tussen aanhalingstekens geplaatste citaat in de oorspronkelijke tekst 12) op, dan ziet men dat Marx iets anders zegt dan hem door Dutschke in de mond wordt gelegd. Bij Marx is er geen sprake van dat de praktijk tot materieel geweld zou worden gemaakt door de theorie, en dan nog wel alleen door de theorie. Hij betoogt dat óók de theorie tot materieel geweld wordt onder bepaalde omstandigheden. Dat woordje "ook" is bij Dutschke verdwenen en door het woord "door" vervangen; het woord "alleen" staat bij Marx aan het begin van de zin; het heeft daardoor niet, gelijk bij Dutschke, de betekenis van "enkel" maar die van "echter".

Over de vraag in hoeverre de massa door de theorie kan worden gegrepen zou een interessante discussie mogelijk zijn die wij hier niet van plan zijn te voeren. Het is ons om de anti-autoritaire nieuwe oppositie te doen. Als wij er de aandacht op vestigen dat een van haar meest vooraanstaande vertegenwoordigers de teksten waarop hij zich baseren wil onnauwkeurig leest, dan niet omdat wij zijn intellektuele capaciteiten in twijfel willen trekken. Niet zijn geestelijk niveau is aansprakelijk voor zijn blunder, maar de omstandigheid dat hij en de zijnen bij het lezen niet minder dan bij hun rondkijken in de samenleving een bepaalde "bril" dragen die kenmerkend is voor de maatschappelijke groep waartoe zij behoren.

Voor deze studenten, voor wie niet lopende-band-werk, onderhoudsmontage of transportarbeid, doch theoretiseren de dagelijkse bezigheid uitmaakt, is de superioriteit der theorie zo'n vanzelfsprekendheid dat zij de verhouding tussen haar en de praktijk wel op haar kop moeten zetten. Dat de theorie van de praktijk afhangt inplaats van omgekeerd wil er bij hen niet in. Vandaar dat zij zich op teksten baseren, dat wil zeggen de maatschappelijke strijd theoretisch benaderen, inplaats van de praktijk van de klassenstrijd tot een toetssteen der theorie te maken. Waartoe dat leidt kan men onder andere alweer bij Rudi Dutschke zien, die puur langs de weg der verstandelijke redenering min of meer het vage inzicht heeft verworven dat het bewustzijn niet iets is dat aan de proletarische strijd vooraf gaat, doch iets dat er het gevolg van is, maar die niettemin verkondigt, dat "het bewustzijn ontstaat in een bewust klassenstrijd"

13). Indien hier iets anders wordt bedoeld dan wat er te lezen valt, iets anders dan dat in een strijd die reeds b e w u s t wordt gevoerd nog weer eens het bewustzijn (en wat voor bewustzijn dan wel?) wordt gewekt, dan kan dat slechts dit zijn, dat voor de bewuste strijd van niet-arbeiders de arbeiders bewustzijn verwerven. En dat is inderdaad precies de opvatting der nieuwe oppositie, die het - evenals Mager en Spinnarke naar we hebben gezien - van de aanvang af voor mogelijk heeft gehouden met háár aktie andere maatschappelijke groepen of klassen in beweging te brengen.

Een dergelijke opvatting gaat er geheel aan voorbij, dat het bewustzijn nooit iets anders kan wezen dan het bewuste z i j n . Om zich ergens van bewust te worden moet er i e t s bestaan w a a r v a n men zich bewust kan worden en dat i e t s is de materiële werkelijkheid. Derhalve moet het bewustzijn der studenten totaal verschillen van het bewustzijn dat zich de arbeiders in en door hun strijd verwerven, aangezien de studenten in een andere werkelijkheid verkeren dan de arbeiders.

Dit levensgrote verschil tussen de ene werkelijkheid en de andere en de konsekwenties daarvan voor het bewustzijn kan men goed illustreren aan de hand van de verhouding tussen de nieuwe oppositie en het staatsapparaat, die - zeggen wij Hartung na - in de geschiedenis der anti-autoritaire beweging een centrale rol heeft gespeeld. Het feit is gemakkelijk te begrijpen. Als de studenten beginnen te rebelleren is hun streven gericht op een dusdanige hervorming van het hoger onderwijs, dat zij niet langer "door vakidioten met vakidiotismen" zullen worden volgestopt, maar de kans krijgen zich ook "als staatsburgers" te ontwikkelen door middel van politieke informatie, politieke meningsuiting en politieke diskussie. Wat zij wensen is een democratisering van de universiteit. Deze heeft echter niet alleen een zeer bepaalde, weinig aan dit verlangen aangepaste functie in de burgerlijke samenleving, zij is ook een overheidsinstelling. Achter de academische senaat, achter de rektor en achter alle academische instituten doemen de burgerlijke wet, de burgerlijke overheid 14) en haar machtsapparaat op. Het konflikt tussen de studenten en de universiteit is derhalve een konflikt tussen hen en de overheid en het is een p o l i t i e k konflikt aangezien het daarbij om politieke vrijheden gaat, in eerste instantie het recht om uiting te geven aan afwijkende meningen over politieke kwesties, zoals bijvoorbeeld de oorlog in Vietnam. Dat juist ten aanzien van de Vietnamese oorlog morele gevoelens sterk hebben meegespeeld, verandert aan het politieke karakter van de kwestie niets.

In tegenstelling nu tot de arbeiders, die bij hun sociaal verzet in de eerste plaats met het ondernemersdom, met fabrieksdirekties of met patroons, mogelijk ook met de vakbewegingsnureaukratie, gekonfronteerd worden en pas indirekt, in een latere fase met de machtsmiddelen van de overheid, krijgen de rebellerende studenten bij hun politiek verzet met het overheidsgeweld d i r e k t te maken. Dat is 't geval i n de universiteit wanneer de politie opdracht krijgt een der universitaire gebouwen te ontruimen - zoals in Berlijn op de 19e april 1967 -, dat is ook het geval b u i t e n de universiteit, dat wil zeggen in de straten, waarheen zich het konflikt hoe langer hoe meer verplaatst, mede doordat na de 16e februari 1966 in de universiteit geen politieke bijeenkomsten of manifestaties meer mogen worden gehouden. Aldus wordt de botsing tussen de nieuwe oppositie en de overheid al in een zeer vroeg stadium een botsing in de meest

letterlijke zin des woords. Telkens en telkens weer komt het tot een treffen tussen de studenten en de gewapende macht.

Is voor de arbeiders de klassetegenstelling tot het ondernemersdom de dagelijkse en alles overheersende levenservaring, voor de studenten is dat het politiegeweld. Niet in de produktiesfeer zien zij de burgerlijke samenleving en de burgerlijke staat tegenover zich, maar op straat, dat wil zeggen uitgerekend dáár, waar de burgerlijke staat tegenover hén het strategisch overwicht bezit. Over Hartungs opmerking dat de anti-autoritaire beweging niet op straat verslagen is, kan men van mening verschillen. Maar het is onbetwistbaar, dat zij er in geen geval de zege heeft behaald. Vandaar dan ook dat Hartung er even verder op wijst, dat zich bij de studenten een opvatting omtrent het staatsapparaat heeft ontwikkeld, volgens welke "de staat zulk een totale macht bezit, dat er tegen hem niets kan worden ondernomen". Daaruit wordt dan de konklusie getrokken "dat het er op aankomt hem de definitieve nederlaag toe te brengen". Deze konklusie is niets anders dan een frase; wat er aan voorafgaat is exact de theoretische neerslag van datgene wat de studenten in hun praktijk hebben ervaren.

De arbeiders doen een geheel andere ervaring op. Als bijvoorbeeld in het voorjaar van 1969 in de Duitse industrie geheel spontaan de ene "wilde" staking na de andere uitbreekt en de Bondsrepubliek wordt getroffen door een stakingsgolf die tenslotte in de septemberdagen haar hoogtepunt bereikt, dan staat niet slechts het ondernemersdom, niet slechts de vakbeweging, maar heel de officiële samenleving met inbegrip van het staatsapparaat tegenover hun optreden volkomen hulpeloos.

Voor de anti-autoritaire beweging waren, schrijft Hartung, deze septemberstakingen "een schok". Zij was, voegt hij er aan toe, "op de spontane strijd van het proletariaat niet voorbereid." Zij was het inderdaad niet, ondanks haar oorspronkelijke verwachting, dat de universiteitsrevolte naar andere terreinen van het maatschappelijk leven zou kunnen worden uitgedragen. Rabehl noemde ruim een jaar vóór de stakingsbeweging van 1969 een dergelijke verwachting "lichtvaardig", "het symptoom van een onstuimige logica" (meer onstuimig dan logisch, zal hij hebben bedoeld) en hij karakteriseerde haar als "een wensgedachte" 15). De gebeurtenissen van '69 - en van later jaren, waarin dergelijke stakingsbewegingen zich hebben herhaald - bewijzen allermint dat hij zich heeft vergist. Want de septemberstakingen zijn heel wat anders dan een overslaan van de studentenbeweging naar de arbeidersklasse; zij betekenen volstrekt niet dat de arbeiders zich achter de vanen der nieuwe oppositie scharen. De betekenis van deze stakingsgolf ligt hierin - het optreden van onderop, het ontbreken van de traditionele stakingsleiding 16) en tal van andere verschijnselen tonen het aan - dat de arbeiders zélf handelend op het toneel verschijnen. Het is niet zo, dat de arbeiders in september 1969 het bewijs leveren dat zij de studenten als hun voorhoede aksepterden, zij leveren integendeel het bewijs dat zij geen voorhoede nodig hebben.

De septemberstakingen van 1969 liggen als sociale beweging niet in het verlengde van de politieke studentenbeweging, zij staan er juist als zodanig lijnrecht tegenover. De gedachte dat de anti-autoritaire beweging moet funktioneren als een "voorhoede" van het proletariaat die "de revolutionaire wil" belichaamt en die de arbeidersklasse bewust dient te maken dat zij tegen de bestaande verhoudingen moet vechten,

is, niet met theoretische argumenten maar in de praktijk, weerlegd met het klasse-optreden van de arbeiders en door de wijze waarop dit ontstaat, namelijk regelrecht uit de situatie waarin zij verkeren. De maatschappelijke werkelijkheid komt niet overeen met de ideologie van de studenten. Dáár nu ligt de oorzaak van de ondergang der nieuwe oppositie.

Hartung, die - gelijk wij hebben gezien - niet van haar ondergang en nog steeds van haar toekomstige overwinning droomt, wél oog heeft echter voor haar mislukkingen, zoekt de oorzaak daarvan niet waar zij naar onze mening gezocht dient te worden en volgens ons is dat de reden, dat hij ze opvat als mislukkingen die de anti-autoritaire beweging te boven zou kunnen komen.

Wat hij de "verdogmatisering" der nieuwe oppositie noemt bijvoorbeeld, het feit dat ze onder druk raakt van als paddestoelen uit de grond rijzende bolsjewistische groepen, als gevolg waarvan zij tot een politieke lijn gedwongen zou zijn, is iets dat wij heel anders verstaan dan hij. Door het politieke en jakobijnse karakter der nieuwe oppositie dat wij al hebben gesignaleerd - en dat haar minder "nieuw" doet zijn dan zij wel schijnt - hebben bolsjewistische theorieën voor haar een onweerstaanbare aantrekkingskracht. Want het bolsjewisme is nu eenmaal de meest konsekwente vorm van het moderne jakobijnendom in de huidige maatschappij. Het dogmatisme heeft niet de werkelijkheid terzijde geschoven, zoals Hartung schrijft, maar de werkelijkheid der anti-autoritaire beweging maakt haar tot willige prooi van het bolsjewistische dogma. Niet de bolsjewistische groepen dringen de anti-autoritaire beweging tot het uitstippelen van een politieke lijn, maar omdat de nieuwe oppositie van nature op een politieke lijn zit wordt zij als vanzelf naar het bolsjewisme 17) gedrongen.

Of daarmee, zoals Hartung zegt, of reeds op een eerder tijdstip een rookgordijn rond de politieke werkelijkheid wordt gelegd, loont zich de moeite van het twisten niet. Dát de politieke werkelijkheid, dat wil zeggen het jakobijnse karakter van de nieuwe oppositie, onzichtbaar wordt, is slechts een gevolg daarvan dat ze aldoor reeds met de rug naar de m a a t s c h a p p e l i j k e werkelijkheid staat gekeerd. Niet op de sociale realiteit zijn de ogen gericht, maar zij staren - wij haken in op een vergelijking van Hartung - als 't ware naar een podium waarop de klassenmaatschappij wordt u i t g e b e e l d en waarop diverse richtingen samen kibbelen over de vraag wat voor decor er moet worden neergezet. Maar het beste decor en de fraaiste kostumering kunnen er natuurlijk niets aan veranderen dat men zich - na eerst een "wensgedachte" te hebben gekoesterd - aan een wensvoorstelling vergaapt, aan een illusie die met de werkelijke klassenmaatschappij en met de werkelijke klassenstrijd op gespannen voet staat. Het einde van dergelijke illusies is nu eenmaal de catastrofe, ook al wil Hartung dááaraan niet geloven.

Dát het bolsjewisme de anti-autoritaire beweging hoe langer hoe meer doortrekt - en hoe - blijkt zonneklaar uit de schets van Hartung, die in dit opzicht bijzonder indringend is. Op een gegeven moment vertelt hij dat de nieuwe oppositie zich wil organiseren overeenkomstig de beginselen die Lenin in 1902 heeft ontwikkeld in zijn omstreden geschrift "Wat te doen?". Op een andere plaats spreekt hij over het (door ons ook bij Rabehl gekonstateerde) streven de strijd der studenten "om te zetten in een socialistische en proletarische strijd" (?) en over de daardoor uitgelokte diskus-

sies. Hij beschouwt het tijdstip waarop die diskussies worden gevoerd als "het keerpunt der beweging". Want daarna gaat het zeer snel en nog geen half jaar daarna doet de splijtzwam zijn werk, zo laat hij zien. De eenheid der nieuwe oppositie behoort tot het verleden. Maar, aldus Hartung, dat deert de studenten niet. Zij vinden het onbelangrijk vergeleken bij wat zij als hun belangrijkste taak zien, te weten: "het proletariaat te organiseren".

Hartung noemt dat "zelfbedrog", een kwalifikatie waartegen wij niets hebben in te brengen. Hij beschrijft deze gang van zaken ook met deze woorden, dat de studenten "vóór anderen, vóór de arbeiders, politiek gaan maken". Weer op een andere plaats konstateert hij, dat "de radikale beweging zichzelf omvormt tot een militante minderheid". Maar hij slaagt er naar onze overtuiging niet in de oorzaken van dat alles bloot te leggen; hij ziet de door hem geschetste ontwikkeling niet als een natuurlijke ontwikkeling. En als hij zich kritisch uitlaat over het nabootsen van de leninistische organisatievorm, dan doet hij dat "omdat Lenin rekening hield met de almacht van de (tsaristische) russische geheime politie" en die situatie in Duitsland niet aanwezig is. Van een andere, onze, opvatting, dat minder deze faktor dan wel de jakobijnse opvatting van de revolutie, volgens welke het proletariaat niet zelf het vereiste "revolutionaire bewustzijn" kan ontwikkelen 18) doorslaggevend is geweest voor diens organisatorische beginselen, vindt men bij Hartung niet het minste spoor. Doordat hij zelf in het jakobijnse milieu is gevormd en in de jakobijnse ideologie is opgegroeid, legt hij niet de vinger op Lenins jakobinisme als de wonde plek, ziet hij niet dat het jakobinisme de noodlotsster is waaronder de nieuwe oppositie is geboren.

Inderdaad: de zienswijze dat de arbeiders van buiten af bewust moeten worden gemaakt, dat - om de woorden van Hartung te herhalen - zij niet uit zichzelf "op de revolutionaire weg kunnen komen", hebben wij reeds als typerend ook voor de prille anti-autoritaire beweging leren onderscheiden. Als Hartung iets nader daarop ingaat merkt hij op, dat "het proletariaat indirect profiteert van de uitbuiting van de Derde Wereld", een opvatting die voorbijgaat aan de wijze waarop in de kapitalistische produktiewijze economische kategorieën als loon, prijs en winst tot stand komen en die in feite niets anders is dan de ook door Lenin verkondigde theorie van de zogenaamde "arbeidersdemokratie".

De samenhang van deze theorie met het bolsjewistische jakobinisme kan naar onze overtuiging evenmin worden ontkend als de samenhang van de jakobijnse opvattingen met het de nieuwe oppositie kenmerkende voluntarisme. Hartung is daar vaag over. Het ene ogenblik schijnt hij de aanwezigheid ervan te erkennen, het andere ogenblik, als hij vermeldt dat een kritikus de studenten een voluntaristische ideologie verweten heeft, schijnt hij zich van een dergelijke kritiek te distanciëren. Naar onze overtuiging vormen het jakobinisme van de studentenbeweging, haar van huis uit politiek karakter en haar voluntarisme, dat wil zeggen de betekenis die zij aan de "revolutionaire wil" hecht, een onverbrekkelijk geheel dat uit haar afstand tot de arbeidersklasse te verklaren valt.

Van die afstand geeft Hartung treffende voorbeelden zonder er de volgens ons onontkoombare gevolgtrekkingen aan te verbinden. Hij ziet de klassenscheiding waarvoor de studenten zijn blijven steken als een kloof,

die naar zijn mening overbrugd had moeten worden, niet als een barrière waarop zij te pletter zijn gestoten. Want niet omdat zij anti-autoritair was of niet anti-autoritair genoeg is de nieuwe oppositie tegronde gegaan, maar omdat zij in de mening verkeerde, dat zij de arbeiders moest betuttelen. Maar de arbeiders hebben geen betutteling nodig en zij laten zich niet meer betuttelen. Dat is het wat de anti-autoritaire beweging tot haar schade heeft ondervonden.

- 1) Wij spreken hier gemakshalve van de "anti-autoritaire beweging" ofschoon wij er ons uiteraard van bewust zijn dat deze zich in velerlei vormen manifesteert en dat het allerm minst gaat om een beweging die zich als zodanig heeft gekonstitueerd. Er zijn in de samenleving tal van verschijnselen, die ieder op zich door een anti-autoritaire tendens worden gekarakteriseerd. Soms is er sprake van dat zij in elkander overvloeien, soms treden zij duidelijk gescheiden op en zoals met de neeste sociale verschijnselen of bewegingen kan hun begin, dat wil zeggen het moment waarop zij zich voordoen, dikwijls moeilijk worden vastgesteld. Tot de anti-autoritaire beweging zou men - al naar gelang van de maatstaven die men hanteert - ook de zelfstandige strijd van de arbeiders kunnen rekenen aangezien deze onder meer de burgerlijke gezagsverhoudingen aantast. Wij doen dat nadrukkelijk niet. Waar in dit opstel van de "anti-autoritaire beweging" wordt gesproken wordt die beweging bedoeld die zich keert tegen het bestaande gezag, maar die niettemin - of het nu om het optreden van jonge intellectuelen gaat (wat meestal het geval is) dan wel om het optreden van jonge arbeiders (wat een enkele keer voorkomt) - de grenzen van de burgerlijke maatschappij niet overschrijft, ook dan niet wanneer zij zelf het tegendeel beoogt of van het tegendeel overtuigd is. Aangezien het bij dit alles in het algemeen om een beweging, respectievelijk bewegingen dan wel manifestaties gaat die worden gedragen door jonge intellectuelen dan wel door individuen die niet tot de arbeidersklasse behoren, valt in onze beschouwing het accent op datgene wat doorgaans als "de studentenbeweging" pleegt te worden aangeduid.
- 2) Mager en Spinnarke, "Was wollen die Studenten?", Frankfurt am Main/Hamburg 1967, blz. 152/153.
- 3) Zie Ton Regtien, "Universiteit in opstand", Amsterdam 1959, in D & G van augustus 1969 hebben wij aan zijn boek uitvoerig aandacht besteed (Artikel: "Studentenrevolte géén revolutie").
- 4) Kursbuch 48: Klaus Hartung, "Versuch die Krise der antiautoritären Bewegung wieder zur Sprache zu bringen".
- 5) Voor onze analyse der Provo-beweging zij verwezen naar de volgende artikelen in D & G: "Verzet zonder klassebasis" (april '66), "Open brief aan Provo Roel van Duijn" (mei '66), "Over arbeiders en Provo's" (okt. '66), "Provo in, Provo uit" (okt. '67), "Zes antwoorden aan Roel van Duijn" (dec. '67).
- 6) Bernd Rabehl, "Von der antiautoritären bewegung zur socialis-

- tischen Opposition" in: Uwe Bergmann, Rudi Dutschke, Wolfgang Lefèvre en Bernd Rabehl, "Rebellion der Studenten oder die neue Opposition", Reinbek 1968. Aldaar blz. 174.
- 7) Rudi Dutschke, "Die Widersprüche des Spätkapitalismus, die antiautoritären Studenten und ihr Verhältnis zur Dritten Welt" in: Bergmann, Dutschke, Lefèvre en Rabehl, "Rebellion der Studenten", enz. Aldaar op blz. 40.
 - 8) De in 1847 zich aldus noemende vereniging die in november van hetzelfde jaar op haar in Londen gehouden kongres Marx en Engels belastte met het schrijven van een voor het publiek bestemd manifest.
 - 9) Rudi Dutschke, als voren, blz. 41.
 - 10) Vgl. Karl Marx, "Kritische Randglossen zu dem Artikel 'Der König von Preussen und die Sozialreform' von einem Preussen", MEW, Band 1, blz. 406.
 - 11) Rudi Dutschke, als voren, blz. 40.
 - 12) Karl Marx, "Einleitung zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie", MEW, Band 1, blz. 385.
 - 13) Rudi Dutschke, als voren, blz. 40.
 - 14) In het geval van de zogenaamde "Freie Universität" in Berlijn de gemeentelijke overheid.
 - 15) Bernd Rabehl in: "Rebellion der Studenten", enz. als voren, blz. 176.
 - 16) Vgl. het rapport "Die Septemberstreiks", uitgave van het Instituut voor marxistische studies en onderzoeken te Frankfurt am Main, alwaar op blz. 59 over de gang van zaken bij de staalbedrijven "Union" en "Phoenix" wordt gesproken.
 - 17) Als wij in dit verband van "bolsjewisme" spreken, dan bedoelen we niet de een of andere bijzondere politieke positie, zoals die van de DKP of gelijksoortige - hetzij trotskistische, hetzij maoïstische - organisaties waarvan de anti-autoritaire beweging zich - overigens lang niet altijd scherp - is blijven distancieren, maar dan hebben wij het oog op het bolsjewisme in het algemeen, op een stellingname die wat het wezen daarvan betreft als bolsjewisme kan worden gedefinieerd.
 - 18) In "Wat te doen?" schreef Lenin dat een "socialistisch bewustzijn" de arbeiders "slechts van buitenaf kon worden bijgebracht"; in een uit dezelfde tijd stammend artikel, getiteld: "De dringendste taken van onze beweging" verklaarde hij: "Zonder politieke partij... is het proletariaat niet in staat tot een bewuste klassenstrijd te komen..." (Lenin, "Ausgewählte Werke" Band 1, Wenen/Berlijn 1932, blz. 52 en blz. 14). In zijn artikel "Een stap voorwaarts, twee stappen terug", geschreven in 1904, noemt Lenin zichzelf nadrukkelijk een jakobijn en karakteriseert hij zijn tegenstanders als Girondijnen. (Lenin, als voren, blz. 436).

=====